

УДК 37.013.73

ОСВІТНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ У СУСПІЛЬСТВІ РИЗИКУ

Васильченко Р.В., канд. філос. н., ст. викладач кафедри соціально-правових дисциплін Академії внутрішніх військ МВС України

Статтю присвячено дослідженню проблеми формування засобами освіти світоглядної культури у суспільстві ризику. На підставі узагальнення і систематизації світоглядних трансформацій, що відбуваються у суспільстві ризику визначено освітні пріоритети у формуванні світоглядної культури молоді.

Ключові слова: світоглядна культура, освітні пріоритети, суспільство ризику, світоглядні трансформації, світоглядна освітня парадигма.

Сучасне суспільне життя перевантажене не тільки різними світоглядними орієнтирами, а дезорієнтирами, продукування яких посилюється у суспільстві ризику. Особливо актуальною ця проблема є для України, де плюралізм світоглядних пропозицій, який виник під натиском глобалізації, посилюється дискредитацією попереднього світогляду і його наслідків, деідеологізацією суспільства. Крім того, соціально-економічна криза, регіональне та соціальне розшарування посилюють світоглядну дезорієнтацію молоді людини. Але те, як молода людина обирає і головне – що вона обирає, є важливою світоглядною проблемою, яка потребує філософсько-освітньої рефлексії.

Визначення освітніх пріоритетів формування світоглядної культури у суспільстві ризику доцільно розпочати із прояснення сенсу поняття «освітні пріоритети». Тут можна опертися на результати дослідження феномена соціальних пріоритетів, здійсненого О.Я. Надибською. Вона запропонувала розуміння «соціального пріоритету як рушійної сили складної нелінійної соціальної системи, як рівнодіючої константи

провідних цінностей, спрямованих на відтворення та розвиток суспільства» [3, с. 7] і розглянула систему пріоритетів як спрямовану за двома векторами: «Перший скеровано в бік описання найбільш важливих для соціуму цінностей. Другий – у бік осмислення простору відторгнення. Перший прямо вказує на найважливіші пріоритети, яке суспільство намагається відтворювати, а другий – на ті феномени, які суспільство вважає недоцільним реалізовувати через механізми відтворення [3, с. 18].

Отже, освітні пріоритети можна визначити як множинно-композиційний проект розвитку освіти, що синтезує і упорядковує у нелінійній багатоаспектній класифікації найбільш соціально значущі напрями її розвитку із врахуванням бажаного майбутнього образу суспільства, який включає і бажаний образ освіти у ньому, і бажаний образ людини.

Множинно-композиційний характер цього проекту зумовлюється саме тим, що у ньому комплементарно і, водночас, нелінійно поєднуються запити розвитку суспільства, людини і самої освітньої системи, до того ж і усі ці запити є багатоаспектними і складно структурованими.

Виходячи із запропонованого визначення, виявлення освітніх пріоритетів у формуванні світоглядної культури у суспільстві ризику можна здійснювати на декількох взаємопов'язаних підставах. По-перше, виходячи із запитів цього суспільства щодо освіти. По-друге, враховуючи потреби реорганізації освіти у зв'язку із її переорієнтацію на формування світоглядної культури у добу глобалізації. Причому, і у першому, і у другому випадках потреби людини будуть представлені як опосередковано, так і безпосередньо.

Щодо першого підходу, то він вже набув у філософії освіти достатнього опрацювання. Вихідні системоутворюючі щодо визначення освітніх пріоритетів ідеї, покладені в основу діючої концепції освіти XXI століття, що розроблена комісією ЮНЕСКО. Тут, на підставі синтезу основних положень доповіді «Вчитись, щоб бути», підготовленої для

ЮНЕСКО П. Друкером, П. Фрейре і Е. Фором, і доповіді Римського клубу «Немає межі навчанню», що була підготовлена Д. Боткіним, М. Ельмандирою, М. Малійцем, визначено чотири стратегічні цілі освіти протягом усього життя: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити. У сукупності вони і задають головний пріоритет освіти для ХХІ століття – «вчитися, щоб бути», в якому поєднуються особистісне призначення освіти і її орієнтація на майбутні стани суспільства, які в період навчання підростаючого покоління тільки починають складатися. «Освіта, яка у якості головної мети має «вчитися, щоб бути», постає вже не як освіта на все життя, а як освіта, протягом усього життя, тобто як освіта безперервна і така, що розвиває креативний потенціал особистості. Завдання освіти, заснованої на цінностях креативності, дуже влучно схарактеризував американський психолог А. Маслоу: «ми повинні навчити людей бути креативними..., щоб вони були готові прийняти нове, уміли імпровізувати... Настав час нової людини, людини, здатної відірватися від свого минулого, що відчуває в собі силу, мужність і упевненість, щоб довіритися тому, що диктує ситуація, здатної якщо знадобиться, вирішувати проблеми, що стали перед нею шляхом імпровізації, без попередньої підготовки» [2, с. 185]. Ці стратегічні цілі покладаються в основу усіх сучасних освітніх проектів. Саме ця концепція заклала підвалини для формування особистісної освітньої парадигми.

Конфігурація освітніх пріоритетів цієї парадигми стала набувати все більшої визначеності під впливом інформаційної революції і процесів глобалізації, що все більш інтенсивно розгортаються з останньої третини ХХ ст. і призвели до системних соціокультурних змін у розвитку людства. Узагальнену характеристику цієї конфігурації можна слід за І.В. Степаненко представити так: «Сучасне суспільство все частіше характеризують як суспільство знань. Але можна додати, що це суспільство знань, обсяг яких постійно зростає, а самі вони постійно оновлюються. Внаслідок цього відбувається й постійне оновлення

номенклатури і змісту професійної діяльності. За таких умов затребуваним стає вже не вузькоспеціалізований фахівець, озброєний певною сукупністю знань, а професійно компетентна особистість із вираженим інноваційним потенціалом і здатністю до неперервної освіти і самоосвіти. В сучасних умовах на зміну дисциплінарній організації наукового знання приходиться його міждисциплінарна організація, на зміну пануванню природничонаукового знання приходиться гуманітаризація і гуманізація науки. Загострення глобальних проблем і підсилення тенденцій глобалізації цивілізаційного розвитку призводять до необхідності становлення нової етики, для якої визначальними є принципи відповідальності, взаєморозуміння, справедливості і солідарності. Відповідно до усіх цих системних соціокультурних змін і вибудовуються ціннісні засади сучасної педагогічної практики – гуманізм з його повагою до особистої гідності та індивідуальної самобутності людини; демократизм, засадничений принципами партнерства і самоврядування; креативність як форма продуктивного, творчого та інноваційного ставлення до себе, світу, своєї діяльності; відповідальність як спосіб реалізації особистісної свободи; толерантність як форма поваги до інаковості Іншого, засадничена принципами терпимості і ненасилля тощо» [5, с. 180]. І далі вона резюмує: «Сучасні стратегічні цінності освіти, які засадничені принципами гуманізму і демократизму, вимагають зміни авторитарно-дисциплінарної моделі педагогічної практики на особистісно зорієнтовану» [5, с. 183].

Пріоритети вітчизняної системи освіти достатньо чітко визначені у Законі «Про освіту» і безпосередньо задекларовані у статті 3-й: «гуманізм, демократизм, пріоритет загальнолюдських духовних цінностей, органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями, ... взаємозв'язок з освітою інших країн» [4].

Отже, пріоритетними світоглядними цінностями вітчизняної системи освіти, «також стають цінності гуманізму, людської та особистісної

гідності, соціальної ініціативи і творчості, демократизму, патріотизму, національної самосвідомості. Варто наголосити, що в умовах розбудови національної держави завжди підвищується увага до національно-історичних цінностей як фундаментальних засад формування і розвитку національної самосвідомості» [5, с. 180-181].

Як універсальне явище, де синтетично поєднуються кілька ключових смислових одиниць як гуманітарного, так і науково-технічного типів, визначає українській освітній проект XXI століття О.Я. Надибська. Вона доводить, що «чинник гуманістичного виховання особистості є визначальним у сенсі приналежності української освіти до європейського освітнього дискурсу. Проблематика, пов'язана з феноменом формування через мову й мовлення соціокомунікативних пріоритетів національної ідентичності особистості у вітчизняному освітньому проекті становить іманентно важливу царину» [3, с. 32].

Переорієнтація освіти на формування світоглядної культури може бути сприйнята як відповідь на усі ці історичні виклики, перед якими вона постала у добу глобалізації. Адже усі пріоритети освіти у добу глобалізації концентруються навколо вирішення питань світоглядного характеру – сформувати у того, хто навчається, нове розуміння світу і нове світовідношення.

Особливо наочно це проявляється у переліку освітніх пріоритетів, що наводиться у посібнику «Розробка глобального виміру в шкільному курикулумі» («Developing the global dimension in the school curriculum»). Тут йдеться про те, що «всім, хто живе в глобальному суспільстві, потрібне розуміння восьми ключових концепцій», а саме:

1. Глобальне громадянство: отримання знань, навичок і розуміння концепцій щодо об'єднання громад, для формування активних, відповідальних громадян.

2. Взаємозалежність: розуміння того, як люди, місця, економіка та навколишній світ нерозривно взаємопов'язані, і те, що вибір і події мають

наслідки в глобальному масштабі.

3. Урегулювання конфліктів: розуміння природи конфліктів, їх наслідків з питань розвитку, і чому існує необхідність в їхньому урегулюванні і сприянні гармонії.

4. Стійкий розвиток: розуміння необхідності збереження і поліпшення якості життя в даний час без пошкодження планети для майбутніх поколінь.

5. Різноманітність: розуміння і повага відмінностей людей.

6. Соціальна справедливість: розуміння важливості соціальної справедливості як одного з елементів стійкого розвитку і підвищення добробуту всіх людей.

7. Права людини: знання прав людини, зокрема Конвенції ООН про права дитини.

8. Цінності і погляди: розвиток критичної оцінки глобальних питань і позитивне ставлення до різних поглядів людей і цінностей. [1, С. 8-10].

Як можна побачити із наведених класифікацій освітніх пріоритетів у добу глобалізації, усі вони концентруються навколо вирішення подвійного завдання – допомогти молодій людині увійти у сучасний світ із чітким розумінням його специфічних потреб і вимог щодо особистості.

Успішна адаптація молоді в реаліях суспільства ризику передбачає формування у неї засобами освіти відповідної життєвої компетентності. Яка найбільш повно представлена відомою формулою RREEMM (М. Олсон).

Отже, проблема формування нового світорозуміння у світоглядній культурі суспільства ризику концентрується навколо спрямування освітніх зусиль на розв'язання проблеми узгодження глобального, космополітичного, мультикультурного і локального, національного, патріотичного у світогляді сучасної людини, на засадах пріоритетності цінностей демократії, гуманізму, визнання і толерантності, громадянської

активності і відповідальності, креативності.

Отже, освітніми пріоритетами у формуванні світоглядної культури у суспільстві ризику є здатності орієнтації у світі глобальних викликів і вимог з метою опанування мистецтвом жити успішно у ньому в усіх проявах цього мистецтва. Важливими знаряддями для досягнення цих стратегічних цілей освіти мають стати глобальна освіта і виховання, спрямовані на формуванні і розвиток цивілізаційних компетентностей і компелементарно пов'язані із інтеркультурною освітою як наскрізним принципом організації освіти протягом усього життя, яка внутрішньо пов'язана із гуманізацією і гуманітаризацією освіти, її демократизацією і орієнтацією на розвиток і розкриття креативного потенціалу людини і як особистості, і як громадянина – громадянина своєї країни і громадянина світу.

Щодо визначення освітніх пріоритетів з точки зору потреб реорганізації освіти у зв'язку із її переорієнтацією на формування світоглядної культури у добу глобалізації, то вони можуть бути розглянуті як форми конкретизації відповідних загальних освітніх пріоритетів. Така конкретизація, у свою чергу, переводить ракурс дослідницької уваги у площину визначення освітніх факторів формування світоглядної культури у добу глобалізації. На нашу думку, розрізнення пріоритетів і факторів є достатньо умовним. В освітній реальності вони не існують як щось відокремлене одне від одного. Але аналітична процедура їх розрізнення дозволяє при їхньому дослідженні сфокусувати увагу або на стратегічних цілях освітньої діяльності у їх взаємозв'язку з потребами розвитку суспільства і людини у добу глобалізації, або на засобах, що можуть забезпечити досягнення цих цілей. Але у конкретній діяльності засоби і цілі завжди знаходяться у корелятивному взаємозв'язку і тільки їх узгодженість і може забезпечити успішність і продуктивність відповідної діяльності.

Таким чином, можна зробити підсумок, що до освітніх пріоритетів формування світоглядної культури у суспільстві ризику, що відповідають

як потребам забезпечення інтегративного характеру самого світогляду, так і запитам глобалізованого суспільства щодо освіти слід віднести: інтегративну освіту; підвищення в освіті уваги до соціального знання, тобто такого, яке є значимим для соціального виживання і розвитку із такими складовими, як соціальний досвід, знання теоретичні – наукові, фахові, «знання про знання»; світоглядні знання; розвиток проєктивної діяльності в освіті; розвиток у того, хто навчається, селективних освітніх здібностей і навичок, які дозволяють обирати знання, які є «довготривалими цінностями», тобто такі, що об'єднують і дозволяють обирати серед плюралістичних світоглядних пропозицій ті, які є продуктивними і конструктивним як для особистості, так і для суспільства; розвиток критичного мислення, трансгресивного і трансверсивного мислення, а також діалогічної освіти і філософської освіченості.

Література

1. Козак І.О. Вплив глобалізації на формування особистості учня // Нові горизонти української освіти // ПостМетодика. - № 2 (79), 2008. – С. 5-10.
2. Маслоу А. Психологія бытия; пер. с англ. – М.: «REFL - book»; К.: Ваклер, 1997. – 304 с. – (Актуальна психологія).
3. Надибська О.Я. Феномен соціальних пріоритетів: ціннісно-епістемологічний вимір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». – К, 2011. – 38 с.
4. Про освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-XI. – Спосіб доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І. Предборської. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 329 с.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕСТВЕ РИСКА

Васильченко Р.В.

Статья посвящена исследованию проблем формирования средствами образования мировоззренческой культуры в обществе риска. На основании обобщения и систематизации мировоззренческих трансформаций, происходящих в обществе риска, определены образовательные приоритеты в формировании мировоззренческой культуры молодежи.

Ключевые слова: мировоззренческая культура, образовательные приоритеты, общество риска, мировоззренческие трансформации, мировоззренческая образовательная парадигма.

EDUCATIONAL PRIORITIES OF WORLD OUT-LOOK CULTURE FORMING IN RISK SOCIETY

Vasyl'chenko R. V.

This article is devoted to the research of world out-look culture forming by the means of education in risk society. On the base of generalization and systematization of world out-look transformations, which are taking place in risk society, educational prerogatives in the youth world out-look culture forming are defined.

Key words: world-out look culture, educational prerogatives, risk society, world out-look transformation, world out-look educational paradigm.